

FRAGMENTA IOANNEA

ORNITHOLOGICA

**První prokázané hnízdění vlhy pestré (*Merops apiaster*)
v CHKO Český kras**

**The First Documented Breeding of the European bee-eater
in the Czech Karst Landscape Protected Area**

Jaroslav Veselý¹, Eva Vojtěchovská², František Novák³

- 1) AOPK ČR; Regionální pracoviště Střední Čechy; oddělení Správa CHKO Český kras, Karlštejn 85, 267 18 Karlštejn; Czech Republic
- 2) AOPK ČR; Sekce ochrany přírody a krajiny; Odbor monitoringu biodiverzity, Kaplanova 1931/1, 148 00 Praha 11 – Chodov; Czech Republic
- 3) Evropská 676/152, 160 00 Praha 6; Czech Republic

Obr. 1. Odchytená samice vlhy pestré (*Merops apiaster*) v pískovně Liteň, foto: Valeš Z.

Fig. 1. The trapped female European bee-eater (*Merops apiaster*) in sand pit Liteň, photo: Valeš Z.

Veselý J., Vojtěchovská E., Novák F. (2015/2016): První prokázané hnízdění vlny pestré v CHKO Český kras. – Fragn. Ioann. Collecta 23: 29-34.

Vlna pestrá byla poprvé v Českém krasu pozorována 21. 5. 2009 v pískovně Liteň. Tehdy pan Merhulík, majitel pískovny, pozoroval celkem 6 jedinců. K dalšímu pozorování došlo až 19. 5. 2013 v pískovně Běleč. Od tohoto pozorování se může mluvit o tom, že vlna pestrá je v okolí Litně a Karlštejna pozorována každoročně v počtu několika málo jedinců do 10 kusů s tím, že hejno se zde většinou zdržuje přibližně týden až jeden měsíc. Ovšem hnízdění se povedlo zjistit až v roce 2015 v pískovně Liteň.

Veselý J., Vojtěchovská E., Novák F. (2015/2016): The First Documented Breeding of the European bee-eater in the Czech Karst Landscape Protected Area. – Fragn. Ioann. Collecta 23: 29-34.

For the first time, the European bee-eater was observed in the Czech Karst in a sand quarry in Liteň on 21st May, 2009. At that time, the owner of the sand quarry, Mr. Merhulík, observed six bee-eaters altogether. The next observation took place in a sand quarry in Běleč on 19th May, 2013. Since that observation, we can say that about ten bee-eaters can be annually observed in the surroundings of Liteň and Karlštejn. This small flock usually lingers in this area for about a week up to a month. However, the nesting of bee-eaters was first documented in the sand quarry in Liteň, in 2015.

Úvodem

Vlna pestrá spolu s ledňáčkem říčním (*Alcedo atthis*) a mandelíkem hajním (*Coracias garrulus*), patřících do řádu srostloprstý (*Coraciiformes*), patří mezi naše nejpestřejí zbarvené ptačí zástupce.

Ledňáček říční v Českém krasu patří mezi stále hnízdící druhy, kdy jej lze jako hnízdící druh nalézt při řece Berounce popř. na jejich přítocích jako jsou Suchomastský, Loděnický (potok Kačák), Svinařský, nebo Radotínský potok. Zde každoročně hnízdí v kolmých stěnách břehů popř. v norách vybudovaných mezi kořenovým systémem stromů rostoucích na břehu, v počtu 3-7 párů. Jeho početnost určuje jednak nabídka hnízdních možností, tak i množství a kvalita potravy, kterou jsou v tomto případě malé rybky. Velmi negativním faktorem pro ledňáčka mohou být i mrazivé zimy, při kterých dojde k zamrznutí potoků a řek.

Úplně jiná situace je u mandelíka hajního. Mandelík hajní obývá obdělávanou krajinu, jakou jsou např. rozlehlé pastviny především v povodí větších řek s roztroušenými starými dutými stromy, v jejichž stromových dutinách často hnízdí. Jeho početnost určuje, jak vhodnost biotopu, tak především množství potravy, kterou jsou větší druhy hmyzu v menší míře i malé druhy hlodavců, jako jsou malé druhy hrabošů. V Českém krasu mandelík hajní hnízdil až do roku 1974, kdy bylo poslední hnízdění několika párů zaznamenáno v NPR Koda v katastru obce Tetín. K neúspěšnému hnízdění došlo v dutinách starých buků při okraji velkého lesního celku. Nešetrným zásahem došlo k vykácení doupných stromů v době hnízdění a ptáci se tudíž odstěhovali neznámo kam. Od této doby již nebylo zaznamenáno žádné průkazné pozorování tohoto druhu na území Českého krasu.

Ještě jiná situace je u vlny pestré, které je věnován tento článek a její výskyt v Českém krasu je popsán níže v kapitole: Výskyt vlny pestré v Českém krasu.

Obr. 2. Samice ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*), foto: Veselý J.

Fig. 2. The female common kingfisher (*Alcedo atthis*), photo: Veselý J.

Obr. 3. Dospělý jedinec mandelíka hajního (*Coracias garrulus*) v ZOO Praha, foto: Veselý J.

Fig. 3. The adult European roller (*Coracias garrulus*) in Prague ZOO, photo: Veselý J.

Rozšíření a ekologie vlhy pestré:

Vlha pestrá (*Merops apiaster*) patří do řádu srostloprstí (*Corsaciiformes*). Tento řád se v současné době rozděluje na tři podřády. Prvním je podřád Alcedines, kam patří čeledi ledňáčkovití (*Alcedinidae*) spolu s dvěma exotickými čeledmi todiovitími (*Todidae*) a momotovitími (*Momotidae*). Druhý podřád jsou Coraci, kam patří čeledi mandelíkovití (*Coraciidae*) a kurolovcovití (*Brachypteraciidae*). Poslední podřád Meropes, do kterého patří pouze jediná čeleď a to vlhovití (*Meropidae*). Dříve byly do řádu srostloprstých řazeny i čeleď kurolovití (*Leptosomatidae*), kteří byli nově přičleněni do vlastního řádu kurolové (*Leptosomiformes*) a pak čeledi dudkovití (*Upupidae*), dudkovcovití (*Phoeniculidae*) a zoborožcovití (*Bucerotidae*), které jsou v současné době spojeny do řádu zoborožci (*Bucerotiformes*). Do čeledi vlhovití je řazeno celkem 25 druhů vlh, které jsou rozděleny do třech rodů. Do rodu *Meropogon* je řazen pouze jeden druh a to vlha celebeská (*Meropogon forsteni*), do rodu *Nyctyornis* dva druhy (vlha červenobradá – *N.amictus* a vlha modrobradá – *N.athertoni*). Posledním rodem je rod *Merops*, kam je řazeno 22 druhů vlh rozšířených především v otevřené krajině starého světa, vyjimku tvoří pouze vlha safírová (*M.muelleri*), která obývá deštné lesy v Africe.

Ekologie:

Typickým biotopem vlhy pestré je otevřená krajina v nižších polohách s jednotlivými stromy nebo skupinami stromů, s květnatými kulturami, sady nebo terasovitými vinicemi s dostatkem hlinitých stěn.

Živí se výhradně hmyzem, loveným v letu, výjimečně může lovit i potravu na zemi. Pomocí otloukání ulovené potravy o podložku si vlha potravu připravuje - rozbitím kutikuly hmyzu, případně zbavením jej žihadla. Takto upravenou potravu podává také mláďatům.

Vlha, v místech své vyšší početnosti populace, hnízdí v koloniích čítajících i několik set párů, většinou však jde o hnízdění 10-20 párů. V našich podmínkách na jedné lokalitě hnízdí většinou 2-6 párů a na řadě lokalit pak pouze jednotlivé páry, přičemž byla prokázána značná věrnost hnízdišti. Hnízdo vytváří v zemních norách hloubených v šikmých hlinitých nebo písčitých stěnách, ovšem na některých lokalitách byla objevena hnízda také v rovinatém terénu. V ČR byla zjištěna hnízdění zatím vždy ve stěnách vzniklých činností člověka – pískovny, terasy v sadech, staré hliníky apod.

Hnízdění probíhá jednou ročně, ovšem v případě neúspěšné snůšky jsou kladeny snůšky náhradní. Počet vajec je nejčastěji 5-7, přičemž plný počet mláďat je úspěšně vyveden pouze v klimaticky příznivých letech.

Na hnízdiště přilétá v půlce května. Před obsazením hnízdiště, stejně jako před odletem z hnízdiště, je možné pozorovat hejna těchto ptáků čítající více než stovku jedinců. Odlet z hnízdiště probíhá od konce srpna až do poloviny září.

Zdroj: Fauna ČR – Ptáci 2/II

Výskyt vlhy pestré v Českém krasu:

První pozorování vlh pestrých na území CHKO Český kras pochází z 21. 5. 2009, kdy majitel pískovny Liteň pan Václav Merhulík pozoroval nad pískovnou 6 jedinců. Ovšem vlhy zde dlouho nevydržely a při kontrole lokality provedené Jaroslavem Veselým a Pavlem Jandou dne 22. 5. 2009 zde již nebylo po vlhách ani památky. Při této kontrole bylo prohlédnuto i okolí pískovny Běleč, a to se stejným výsledkem. Další pozorování vlh pestrých na území Českého krasu bylo učiněno až po dlouhých čtyřech letech. Dne 19. 5. 2013 pozoroval pan Dušan Vainer 10 adultních jedinců v pískovně Běleč, jak nalétávají na severní a východní stěnu pískovny a usedávají na ně. Tím vznikla domněnka, že zde mohou hrabat hnízdní nory a tak byla během 14 dnů pískovna několikrát kontrolována pracovníky Správy CHKO Český kras, ale bez jakéhokoliv pozitivního výsledku. Od této doby se vlha pestrá na území CHKO Český kras objevuje každoročně v počtu několika jedinců s tím, že se zde zdržují několik dní až jeden měsíc. To platí především o roku 2014. V tomto roce bylo první pozorování učiněno panem Václavem Merhulíkem již 16. 5. 2014, kdy ráno a dopoledne se nad pískovnou Liteň pohybovalo celkem 5 jedinců. V pozdně odpoledních hodinách se zde zdržovali již pouze 3 jedinci. Pískovna byla dne 22. 5. 2014 navštívena Jaroslavem Veselým a Evou Vojtěchovskou, přičemž byli pozorováni 2 jedinci při sezení na horní větvi suché osiky v jihozápadní části pískovny. Chování těchto ptáků naznačovalo možné hrabání hnízdních nor ve stěně pískovny, kdy oba ptáci slétávali na stěnu, kde se několik minut zdržovali a posléze vylétávali zpět na větev suché osiky. Ovšem již 28. 5. 2014 nebyly vlhy majitelem pískovny pozorovány a již se do pískovny tento rok nevrátily. Proto jsme čekali na rok 2015. V tomto roce byli první ptáci pozorováni panem Zdeňkem Dohnalem 4. 6. 2015, a to úplně v jiné části krasu - u rybníka Petrlánek v na okraji obce Lužce. Toho dne zde bylo pozorováno okolo 10 ptáků. Později zde byly vlhy pozorovány p. Dohnalem ještě 9. 6. 2015, a to už pouze dva jedinci. Později zde již nebyli ptáci zaznamenáni. Takřka zcela jistě se jednalo o ptáky, kteří se toulali po okolí a hledali vhodné místo pro možné zahnízdění. V pískovně Liteň byly vlhy pozorovány poměrně pozdě a to až 10. 6. 2015, kdy pan Václav Merhulík pozoroval takřka po celý den 4 adultní jedince létat nad pískovnou. Jestli se jednalo o část hejna zastíženého u rybníku Petrlánek v předchozích dnech lze jen polemizovat. Dne 11. 6. 2015 potom pozoroval pan Merhulík již pouze jednoho jedince. Dne 12. 6. 2015 při kroužkování břehule říční (*Riparia riparia*) v rámci projektu RAS konaného na lokalitě pískovna Liteň, byly vlhy pozorovány pracovní skupinou (ve složení Jaroslav Veselý, František Novák, Jiří Hejzlar a Luboš Trna). Během akce nad pískovnou létali minimálně 3 ptáci. Většinu času ovšem strávili ptáci ve vzduchu, pouze nepatrnou část byli ptáci pozorováni při odpočinku na polosuché osice na okraji mezipatra v pískovně (pod suchou osikou, na kterou ptáci sedali již v roce 2014). Při další akci RAS zaměřené na břehule říční dne 24. 6. 2015 byl od začátku akce pozorován pouze jeden jedinec vlhy pestré, který létal vysoko nad pískovnou a spíše byl slyšet než vidět. Když jedinec slétl dolů na úroveň pískovny, tak se usadil nikoliv na polosuché osice, ale na keři šípku rostoucího na vrcholu navážky v jihovýchodní části pískovny. Po natažení sítě na hnízdní stěnu břehule říční v mezipatře pískovny, se vlha několikrát snesla do mezipatra a zavadila o síť. Právě jedno zavadění o síť bylo pro vlhu osudné a vlha zůstala viset v natažené síti (i když oka sítě byla velká jen 16 mm). Vzhledem k velikosti ok a velké pravděpodobnosti vypadnutí vlhy z kapsy, byla ihned vlha ze sítě vyndána. Přičemž bylo zjištěno, že jedinec vlhy je samice s plnou hnízdní nažinou. Po proměření křídla (143mm), zvážení (59g) a provedení fotodokumentace byla ihned samice vypuštěna tak, aby ještě před setměním mohla navštívit svojí hnízdní noru. Samice ihned odletěla mimo pískovnu a do skončení akce RAS nebyla už v pískovně pozorována. A to i přesto, že došlo k odstranění sítě před hnízdní stěnou, kam chtěla původně

zalétnout. Posléze došlo k dohledání hnízdní nory a provedení fotodokumentace a opuštění pískovny. Jistotu, že samice hnízdní nory neopustila, jsme měli po telefonickém rozhovoru s majitelem pískovny p. Merhulíkem, který ji pozoroval 27. 6. 2015, jak navštívuje hnízdní noru. Další nahlášené pozorování od p. Merhulíka je 6. 7. 2015, kdy ji pozoroval při návštěvách nory, kdy během pracovní doby navštívila hnízdní noru celkem 3x. Vzhledem k možnému zahnízdění jsme dále minimalizovali návštěvy pískovny a to i pro projekt RAS, který se uskutečnil až 3. 8. 2015. Při tomto termínu nebyl ovšem pozorován ani jeden jedinec vlhy. Přesto dle zpráv majitele pískovny vlha stále navštěvovala hnízdní noru. Námi byla pískovna navštívena až 12. 8. 2015 (Veselý J., Tůma S.) a při tom byli pozorováni dva jedinci vlhy při návštěvách hnízdní nory za účelem krmení. Další den to je 13. 8. 2015 při telefonickém rozhovoru s panem Merhulíkem vyšlo najevo, že první mládě dnes opustilo hnízdní noru. Přičemž pan Merhulík zaznamenal i jak k tomu došlo „mládě vylézalo nejdřív normálně po hlavě z hnízdní nory, u vchodu se obrátilo a vylezlo ven pozadu, přičemž se chvíli drželo na stěně u vchodu do hnízdní nory a po několika minutách přelétlo na nejbližší strom, kde se usadilo. Ihned po dosednutí na strom na mládě začaly útočit straky obecné, které na mládě nalétávaly, až jej přinutily k odletu. Pak se již mládě neobjevilo. Pouze v odpoledních hodinách bylo vidět u vchodu do hnízdní nory druhé mládě. Mláďata byla jasně identifikována pomocí matných barev a neobvyklého chování.“ Nám se povedlo pískovnu potom navštívit ještě několikrát, ale po vlhách už tento rok nebylo ani památky. To potvrzuje tvrzení ornitologů zabývajících se tímto druhem, že mláďata po opuštění hnízdní nory do několika dnů hnízdní lokalitu opouštějí.

V roce 2016 se vlhy v pískovně v Litni ani na okolních lokalitách neobjevily. Uvidíme, jaká bude situace v následujících letech, jestli dojde k dalšímu zahnízdění vlh v krajině Českého krasu, kde kromě pískovny Liteň, mohou zahnízdit ještě na několika málo dalších místech. Takovými lokalitami jsou především staré, do značné míry již zarostlé, nebo částečně rekultivované pískovny, jako např. pískovna v Bělči, v Srbsku, nebo v Kosohi popř. ve větších hlinících jako je poblíž PR Radotínského údolí Na Parkáně.

Literatura:

- Cepák J., Klvaňa P., Škopek J., Schröpfer L., Jelínek M., Hořák D., Formánek J., Zárbynický J. (2008) : Atlas migrace ptáků České a Slovenské republiky. – Aventinum, str. 329-332.
- Fuchs R., Škopek J., Formánek J., Exnerová A. (2002) : Atlas hnízdního rozšíření ptáků Prahy. – Consult Praha, str. 132-133.
- Hudec K. a spol. (1983) : Fauna ČSSR – Ptáci 3/I. – Academia/Praha, str. 150-158.
- Hudec K., Šťastný K. (2005) : Fauna ČR – Svazek 29/2, Ptáci – Aves, Díl II/2. (2., přepracované a doplněné vydání) – Academia/Praha, str. 1070-1077.
- Šťastný K., Bejček V., Hudec K. (1996) : Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 1985 – 1989. – Nakladatelství a vydavatelství H&H, str. 238-239.
- Šťastný K., Bejček V., Hudec K. (2006) : Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001 – 2003. – Aventinum, str. 240-241.
- Šťastný K., Randík A., Hudec K. (1987) : Atlas hnízdního rozšíření ptáků v ČSSR 1973 – 1977. – Academia/Praha, str. 260-261.